

Institut Royal Colonial Belge

SECTION DES SCIENCES MORALES
ET POLITIQUES

Mémoires. — Collection in-8°.
Tome V, fascicule 2.

Koninklijk Belgisch Koloniaal Instituut

AFDEELING DER STAAT- EN ZEDEKUNDIGE
WETENSCHAPPEN

Verhandelingen. — Verzameling
in-8°. — T. V, aflevering 2.

DE ROL
VAN DEN MOEDERLIJKEN OOM
IN DE
INLANDSCHE FAMILIE

DOOR

E. P. VAN REETH,

MISSIONARIS VAN SCHEUT IN BELGISCH MAYOMBE,
RECTOR VAN HET SCHOLASTIKAAT TE LEUVEN.

(Verhandeling bekroond in den jaarlijkschen Wedstrijd voor 1935.)

BRUXELLES

Librairie Falk fils,
GEORGES VAN CAMPENHOUT, Successeur,
22, Rue des Paroissiens, 22.

1935

DE ROL
VAN DEN MOEDERLIJKEN OOM
IN DE
INLANDSCHE FAMILIE

DOOR

E. P. VAN REETH

MISSIONARIS VAN SCHEUT IN BELGISCH MAYOMBE,
RECTOR VAN HET SCHOLASTIKAAT TE LEUVEN.

(Verhandeling bekroond in den jaarlijkschen wedstrijd 1935.)

DE ROL
VAN DEN MOEDERLIJKEN OOM
IN DE
INLANDSCHE FAMILIE

**DE ROL VAN DEN MOEDERLIJKEN OOM
IN DE INLANDSCHE FAMILIE IN KONGO.**

Zijne rechten en zijne plichten.

Deze studie handelt over de inlandsche familiën van Mayombe in Belgisch Kongo. Daar deze volksstammen, de eene vroeger, de andere later, naar die streek verhuisd zijn uit het Zuiden van den Kongostroom, uit het rijk van Ntotila ⁽¹⁾ en vandaar hunne instellingen meebrachten, kan men vermoeden dat de inrichting der familiën der huidige Bakongostammen ten Noorden en ten Zuiden van den stroom in den grond dezelfde is.

Om de eigen plaats aan te duiden van den moederlijken oom in de Mayombsche maatschappij, moeten wij eerst

(1) Er zijn twee groote inwijkingen geweest. De eerste gebeurde langs het Noorden. Deze der « Basundi », die vroeger reeds den Kongostroom hadden overgestoken en eerst de streken der watervallen en van Fransch Kongo hadden bezet. De tweede, die van de algemeen gekende negen stamvaders, die rechtstreeks uit « Kongo di Ntotila » herwaarts kwamen, Zuidelijk en Midden Mayombe in bezit namen. Meer Noordwaarts werden zij opgeslorpt door de Basundi. (Zie daarover: L. BITTREMIEUX, *Mayombsch Idioticon*, 2de deel, op bladz. 808 en passim [uitgave der Koninklijke Vlaamsche Akademie] en L. BITTREMIEUX, *Mayombsch Reisboek* in KONGO, ALGEM. TIJDSCHRIFT VAN DE BELGISCHE KOLONIE, 1920.)

Vua di Mabene.

Stammen (Zimvila)

Negen borsten : de legendarische moeder der negen stamvaders der laatste inwijking uit « Kongo di Ntotila ».

P'udi Nzinga

Nanga na Kongo

Ntinu Makaba.

enz., tot negen.

Al de afstammelingen van deze negen, vormen thans negen « Zimvila » = volkeren, stammen, waarvan elke nog den naam draagt van zijn stichter. Deze verre verwantschap is geen huwelijksbeletsel.

Clans (dikanda)

Kavuzi

Vaku

Mavungu.

en vele anderen.

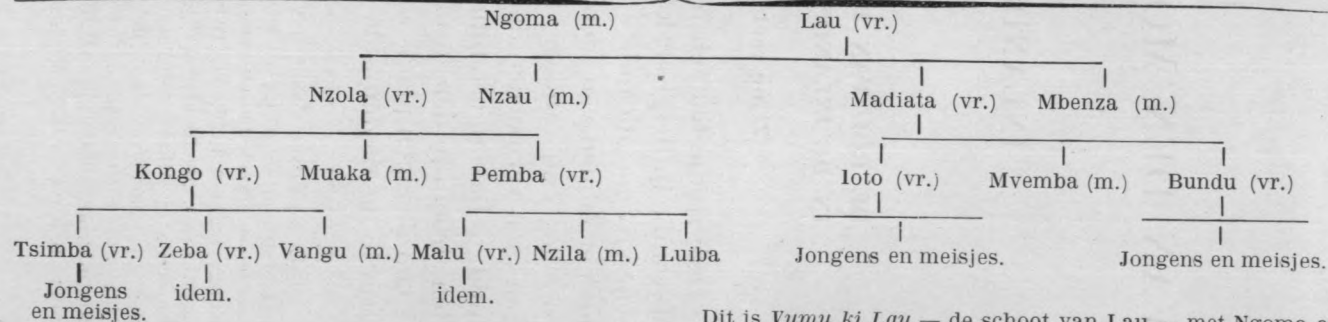
Deze afstammelingen van Ntinu Makaba vormden, evenals de afstammelingen der andere stamvaders, de huidig bestaande clans. Zij dragen meestal den naam van hunnen stichter.

De Bavungu kunnen onder elkaar niet huwen. Eveneens de Bavaku, enz. Bavungu kunnen wel Bavaku huwen. Elke gesloten gemeenschap vormt een « dikanda ».

Hieronder een voorbeeld van eenen schoot, in het « Kanda di Vungu ».

Schoot (vumu)

Vununu (vr.)

Dit is *Vumu ki Lau* — de schoot van Lau — met Ngoma als K'azi. Deze zijn allemaal « Bavungu » en « Bamakaba ». De afstammelingen der mannen zijn niet aangegeven. Zij behooren tot andere families.

beschrijven wat de familie, naar inlandsch begrip, eigenlijk is.

De clan.

De inlandsche maatschappij in Mayombe is essentieel gesteund op bloedgemeenschap. Al de individuën die rechtens deel uitmaken van een bepaalde gemeenschap en er hun rechten kunnen doen gelden, b.v. op het gebruik van den grond, gebruik van natuurlijk groeiende vruchten, d.i. door niemand vrijwillig geplant; op de jacht; op hulp en steun in hunne palabers, zijn afstammelingen van éénzelfde stammoeder, de moeder nl. van den stichter dier bepaalde en van de andere afgescheiden gemeenschap.

Daarbij wordt alleen in acht genomen de bloedgemeenschap voortspruitende uit de moederlijke afstamming. Alleen de kinderen van de vrouwen behooren tot de gemeenschap. De telgen van al de mannelijke leden integendeel, behooren allen tot andere collectiviteiten, nl. die hunner eigene moeder waarvan zij ook den clan-naam dragen ⁽¹⁾.

Zoo eene collectiviteit van al de afstammelingen langs vrouwelijke lijn van ééne en dezelfde stammoeder, en die daarbij den naam dragen van die bepaalde gemeenschap vormen wat de Ethnologen een « clan » noemen ⁽²⁾.

In 't Kiyombsch, in het Kikongo der watervallen en meer ten Zuiden van den stroom tot diep in Angola, draagt zij den naam « dikanda » of « kanda ». Volgens E. P. Van

(1) De moederrechtelijke familie der Bakongo is niet het matriarchaat in den volsten zin. Zij heeft niet de « matripotestalitas » noch de « matrilocalitas ». De moeder oefent inderdaad geen gezag uit, noch in haren familiegroep, noch in haar eigen gezin; zij volgt daarbij, in den regel, haar man naar dezes streek en familie.

(2) *Clans* zijn b.v. de volgende groepen uit Mayombe: Kangu, Vungu, Niolo, Makunia, Dizi, Vaku, Mbavu, Kuimba, enz. De inlandsche hoofden (grootte en kleine medalies) komen veelal overeen met clans.

Zie ook het schema op bladz. 4.

Wing⁽¹⁾ zou de beteekenis van dit woord zijn : een gesloten of verbodene volksgemeenschap. Dikanda zou nl. gevormd zijn van het werkwoord « kanda » : beletten, tegenhouden, verbieden, bezweren (door de Nkisi). De huidige onderscheiden clans van Mayombe bestaan er van af hun neerzetting in deze streken; en hoe ook sommige groepen zich mogen afscheiden en zich op andere punten vestigen, altijd blijven zij behooren tot die gesloten collectiviteit en blijven zij haar naam dragen en zijn ze onderworpen aan dezelfde wetten. De bizonderste daarvan is de wet der « exogamie » of het verbod onder elkaar te huwen.

Rechten en plichten zijn gesteund op de bloedgemeenschap. Evenals deze onverdelgbaar is, evenzoo de rechten en plichten, hoever en hoelang ook een lid buiten de gemeenschap zou verbleven hebben. De graden welke de leden onder elkander en van de stammoeder scheiden komen niet in aanmerking.

**De schoot, kleinste ondergroep van den clan.
Rijk van den moederlijken oom.**

Zonder stil te blijven bij de grootere ondergroepen welke zich door de tijden heen, om wille van de vermenigvuldiging der leden, gevormd hebben in den clan zelf, en bepaalde gedeelten der gemeenschappelijke gronden in gebruik genomen hebben, handelen wij aanstonds over de kleinste aaneengesloten groep, welke de cel is van de inlandsche maatschappij, gelijk het gezin de cel is van de westersche maatschappijen. De Bayombe noemen deze kleinste groep een « vumu », schoot. Zoo een schoot omvat hoofdzakelijk al de afstammelingen langs vrouwelijke lijn, en meestal in verscheiden generaties, van de stichteres van dien bepaalden groep⁽²⁾. Zoo een schoot is

(1) *Études Bakongo*, bladz. 117, in de BIBLIOTHÈQUE CONGO, n° 3.

(2) Zie schema, bl. 4 : de « Vumu ki lau » waarvan Ngoma de k'azi is.

het rijk van den man welke wij gewoonlijk « de moederlijke oom » noemen en waarover het gaat in deze studie. Elke « schoot » ⁽¹⁾ heeft zijn moederlijken oom en heeft er maar één, en hij zelf is hoofd van éénen schoot.

Gelijk een cel, vermenigvuldigt de « schoot » door verdeling. Het ledenaantal vermeerdert langs om meer. Oneenigheid ontstaat om een of andere reden tusschen de afstammelingen van eene der moeders en deze van een andere moeder. Bij de eerste de beste gelegenheid scheiden die groepen zich en stellen ieder hun eigen familiehoofd aan, hun eigen « moederlijken oom ».

Elke groep vormt dan weer een gesloten eenheid met eigen kas. In schooten met groot ledenaantal gebeurt zoo een scheiding nogal bij het overlijden van den heerschen- den « moederlijken oom ». Door zijn gezag, ook door het ontzag, door de genegenheid en het vertrouwen dat alle leden in hem stelden kon hij, de voogd, beletten dat de oneenigheid al te scherpe vormen zou aannemen, doch bij zijn verdwijnen veroorzaakt de scheiding der harten ook de scheiding der groepen.

Aldus zou in het gegeven voorbeeld (bl. 3), bij het overlijden van « Ngoma » en in de veronderstelling dat hij geen opvolger heeft aangesteld, de « Vumu ki Lau » zich verdeelen in twee schooten : a) de schoot van « Nzola » met « Nzau » als « k'azi »; b) de schoot van « Madiata » met « Mbenza » als « k'azi ».

Die nieuwe groepen behouden nochtans gemeenschappelijke belangen. Zoo b.v. het behoud van de gronden hun door de voorzaten nagelaten. Door gemeenschappelijk overleg wordt dan een mannelijk lid uit eene der schooten aangesteld als « Pfumu dikanda » — « Heer der familie », ook nog genoemd de « Nte lukove » — « de advocaat ». Deze is de vertegenwoordiger van de « bivumu » in de vergadering der hoofden van den « clan » waarin die

(1) *Vumu* [ki-bi] beteekent eigenlijk : buik, moederlijke schoot, uterus.

meer algemeene belangen besproken worden. In de vergaderingen, waarin b.v. de afstand van gronden aan de Blanken besproken wordt, hebben die familiehoofden het groote en het laatste woord te zeggen.

De onderscheidene, maar toch nogal nauw verwante, schooten zullen elkaar ook helpen in uitzonderlijk erge gevallen zooals in besmettelijke ziekten, sterfte, terugkoop van leden der « dikanda » die om de eene of de andere reden slaven werden van andere groepeerings.

Voor al de rest zorgt alleen de zoogenaamde « moederlijke oom », zooals zal blijken uit het volgende. Eerst echter nog een woord over de verblijfplaats van de familie. De zetel van elken schoot is op het hem aangewezen gedeelte van het grondgebied door de voorzaten aan den clan gelaten. In Mayombe wonen de menschen gaarne dicht bij hun velden, en dit om vele voordeelen. Dat is een der redenen waarom de dorpen zoo klein zijn en zoo dikwijls van plaats veranderen. Een dorpje is dan dikwijls niets anders dan de woonst van een schoot. Door het feit zelf is de « moederlijke oom » ook dorpshoofd.

Wanneer twee, drie, vier en meer « bivumu » besluiten op een zelfde plaats te gaan bouwen, dan bezet elke groep zijn eigen deel, en in 't midden der eigene hutten trekt de « moederlijke oom » zijnen « muanzu » — « afdak » — op. Zoo een afdak is echt het centrum van het familieleven. Daar vergaderen de mannelijke leden der familie om hunne beraadslagingen, ontspanningen, redekavelingen; daar worden de vreemde gasten ontvangen, enz. Bij het ontstaan van een nieuwe groep is de bouw van een « muanzu » een der eerste bekommernissen van den nieuwen « moederlijken oom ». Daar is hij heer en meester. Wil men dus weten hoeveel familiegroepen verblijven in een groot dorp, dan hoeft men slechts de « muanzu » te tellen. Voor de goede verstandhouding der onderscheiden groepen en voor het beheer der gemeenschappelijke belangen en lasten wordt er dan uit die groepen een hoofd geko-

zen voor heel het dorp — het dorpshoofd, — meestal volgens de regels door de traditie overgeleverd, soms ook alleen maar om de geschikte hoedanigheden van den man.

Ziehier nu, om nog beter het midden te bepalen waar de « moederlijke oom » heerscht, de personen, die er deel van uitmaken en waar zij verblijven.

Op het dorp zelf van den « oom » : zijn eigen vrouw of vrouwen met zijne kinderen, zijne broeders uit dezelfde moeder, de volwassen jongens, kinderen zijner zusters of kinderen der dochters zijner zusters, en zoo verder, allen met hunne vrouwen en kinderen; soms zijn moederlijke oomen, bijgeval met vrouwen en jongere kinderen. Daarbij slaven en slavinnen, indien de familie zoo een rijkdom bezit. Buiten de slaven zijn bijgevolg al de mannen van zijn dorp afstammelingen van een vrouwelijke bloedverwante der familie. Hunne vrouwen echter en hunne kinderen behooren tot andere families. Een vreemde vrijling, b.v. een catechist, een onderwijzer en ook anderen, kunnen met de toestemming van den moederlijken oom of dorpshoofd zich in het dorp komen vestigen. Zij mogen gebruik maken van den grond en gemeenschappelijke vruchtboomen, maar blijven behooren tot hun eigen familie.

Het gebeurt ook wel dat zijn eigen jongens, of die van zijn moederlijke oomen, of die van zijn broers en neven, huwen en zich metterwoon vestigen op hun vaders dorp alhoewel zij tot een andere groep behooren. Alles gaat dan goed zoolang vader leeft en hen verdedigt, maar eens deze gestorven, dan zijn zij meestal van geen en tel meer, en in vele gevallen worden zij verplicht met vrouw en kinderen te verhuizen naar het dorp van hun eigen « moederlijken oom ». Op enkele uitzonderingen na wonen al de vrouwelijke leden, de zusters zijner moeder, zijn eigen moeder, zoo ze leven, zijn nichten, en zoo verder, meest allen op het dorp en in de familie van hun echtgenoot. Nietgehuwde kinderen verblijven in den regel bij hun moeder. Zeldzame uitzonderingen duiden we verder aan.

ROL VAN DEN MOEDERLIJKEN OOM IN HET ALGEMEEN.

Nu wij aldus den familiegroep, waarvan de moederlijke oom de verpersoonlijking is, nader bepaald hebben, kunnen wij de rol van den oom van dichterbij beschouwen.

De functie welke door den naam « moederlijke oom » wordt beduid, is heel en al weergegeven door den inlandschen naam « k'azi », wat beteekent « beschermer, verdediger, voogd ». De « k'azi » is beschermer, verdediger, vrijwaarder, beheerder der gemeenschappelijke belangen van den « schoot » en van de belangen van elk lid in 't bizonder. Hij bestuurt de familie en beheert hare bezittingen in 't belang van allen. Hij bewaart den onderlingen vrede tusschen de leden der familie, verdedigt en vrijwaart de rechten van elk lid tegen de buitenstaanders. Dit is, over het algemeen, de rol van den « k'azi », waaruit al zijn rechten en plichten vloeien.

Wie is de « moederlijke oom » ?

De ethnologen geven aan zulkdanigen beschermer den naam van « moederlijke oom ». Men kan dezen naam behouden omdat hij den toestand gemakkelijk schetst in tegenstelling met het patriarchaat waar een der vaders het familiehoofd is; doch men mag aan het woord « oom » niet den beperkten zin geven van moeders broer. In 't Kiyombsch is dat verschil klaar aangegeven. De moederlijke oom (moeders broer) heet : « ngudi k'azi ». Het hoofd der familie is : « k'azi ».

Deze laatste is tegenover de meeste leden van den groep niet de « ngudi k'azi » — moeders broer — moederlijke oom — maar hij is met zijne onderdanen verwant in de meest verscheidene graden. Een oogslag op den gegeven stamboom maakt dat duidelijk, vooral zoo men veronderstelt dat de oude « Ngoma » bij zijn dood zijn klein-neef « Muaka » aanstelt als zijn opvolger. « K'azi » bevat alleen

het begrip « beschermer », niet het begrip « moederlijke oom ».

Het eigenaardige van de instelling is dat zij alleen de afstammelingen omvat van de vrouwen, waarvan al de belangen en rechten gedragen worden door één man. In den regel is deze zelf een dier afstammelingen, doch dat behoort niet tot de instelling zelf. De « k'azi » kan inderdaad een vreemde zijn. Dit zou gebeuren b.v. wanneer er in de groep geen volwassen man is, ofwel geen volwassene met de vereischte hoedanigheden om de belangen van den groep met eere te verdedigen. Een vrijgemaakte slaaf die invloed heeft weten te krijgen kan dan zelfs die functie waarnemen ten voordeele zijner vroegere bezitters. De « k'azi » noemt zijn beschermelingen « bilezi ».

Bij de vorming van een nieuwen schoot is natuurlijk die man « k'azi » die zich met zijn zusters en dezer afstammelingen van de vroegere groep heeft afgescheiden. Hij blijft het zoolang hij leeft, hoe talrijk zijne « bilezi » ondertusschen ook mogen worden.

Hoe gebeurt echter de opvolging bij het overlijden? De heerschende « k'azi » zorgt daar gewoonlijk zelf voor. Tusschen de mannen of jongens welke met hem wonen, of, indien hij daartusschen den geschikte niet vindt, tusschen de jongens zijner zusters of zijner nichten, kiest hij twee of drie in wie hij meent de noodige hoedanigheden van verstand en karakter te ontwaren. Met toestemming van den vader neemt hij ze bij zich en verzorgt van dichterbij hun opvoeding. Hij eischt van hen een onberispelijk gedrag, ernstige werkzaamheid. De beste, die hem 't meest voldoening schenkt wordt mettertijd zijn vertrouwen. Hij brengt hem op de hoogte van al de familie zaken en geheimen, de geschiedenis en het ineensteken van alle palabers, de schuldenaars en de eigene familieschulden, enz., enz. en vooral leert hij hem de geheimen van zijn « kindoki » — van zijn heksenkunst; hij brengt hem op de hoogte van alles wat betrekking heeft met de « min-

kisi » welke hij heeft ingesteld. De « k'azi » neemt zijn vermoedelijken opvolger ook mee naar de vergaderingen van familie- of dorpschouwen, naar alle gedingen voor de rechters, naar alle besprekingen welke aan de huwelijken der leden van de « vumu » voorafgaan. Aldus komt de jonge man stilaan op de hoogte van alles wat hij weten moet : gebruiken en geplogenheden, spreuken en diplomatische sluwigheden, zijn rechten en plichten, kortom, al wat noodig is om de familie op de meest voordeelige manier te beheeren. Wanneer de « k'azi » dan zijn einde voelt naderen, stelt hij dezen man aan als zijn opvolger. Allen zonder uitzondering erkennen hem, en schenken hem zonder voorbehoud hun vertrouwen en onderdanigheid.

Zoo, bij toeval, de « k'azi » sterft voordat hij zijnen opvolger heeft opgeleid en aangesteld, dan gebeurt soms wat hooger gezegd werd. Verscheidene takken volgen hun eigen sympathie voor het een of ander invloedrijk lid der familie, en deze splitst zich in nieuwe groepen, elk met zijn eigen « k'azi ».

Waarop is het gezag van den « moederlijken oom » gesteund ?

Om zijn taak te volbrengen beschikt de « k'azi » over een zeer uitgebreid en sterk gezag. Alle leden, zoo mannen als vrouwen, hoe oud zij ook mogen zijn en hoe groot anderszins ook hun persoonlijke invloed, zijn hem onderdanigheid verschuldigd, en moeten zich schikken naar zijne beslissingen. Hij alleen handelt alle familiezaken beslissend af. Geen enkel lid zal iets van belang aanvatten zonder eerst zijn toestemming verkregen te hebben. Hij zal weliswaar voor de zeer belangrijke zaken de oudere en meest invloedrijke mannen raadplegen, waaronder de *echte* moederlijke oomen, die er onmiddellijk belang bij hebben dat de belangen hunner zusters en harer kinderen op zijn best behartigd worden. Later zullen we enkele der meest voorkomende gevallen aanstippen.

Waarop steunt nu dit gezag? Voor een gedeelte op het betrouwen dat al de leden in hun « k'azi » stellen. Dit vertrouwen bewerkt dat allen hem aanzien als hun verdediger en als hun vertegenwoordiger in al hun zaken.

Het feit dat allen hun vertrouwen schenken aan één man rust op het diep gevoel van saamenhoorigheid dat hen bezielt, op het besef van het gemeenschappelijk belang dat hen bindt : het erfgoed hunner voorzaten te behouden; op de behoefte aan een gezag om den noodigen vrede in eigen midden te bewaren. Zij hebben ook een diepgewortelde familiefierheid, welke hen doet verlangen naar een leider die zal streven naar macht en rijkdom, om daardoor bij de andere groepen in hoog aanzien te komen.

Het feit dat zij hun vertrouwen schenken aan dien bepaalden man berust op de eigenschappen en hoedanigheden welke hem geschikt maken om de familie eervol en met gezag te vertegenwoordigen. Hij moet verstandig zijn, sluw en voorzichtig.

Hij moet de geschiedenis van zijn groep en van de groepen die van denzelfden stam zijn voortgekomen, de regelingen welke vroeger nopens'allerlei punten onderling getroffen werden, goed kennen. Hij moet goed ter tale zijn om in de gedingen met gezag te kunnen spreken. Daarom ook moet hij de talrijke spreuken en gelijkenissen kennen en op natuurlijke wijze weten aan te wenden. Hij moet getoond hebben dat hij waarlijk belang stelt in het gemeenschappelijk goed der familie. Dit alles heeft hij noodig om de familie te verdedigen tegen de vijanden die in vollen dag aanvallen (zooals de inlanders zeggen).

Eindelijk mogen wij ook niet vergeten dat elke inlander overtuigd is dat er vele vijanden zijn die alleen 's nachts door hunne tooverkrachten de familie of hare leden kwaad zoeken : de heksen, de toovenaren, de « bandoki ». Ook deze vijanden moet de « k'azi » kunnen onschadelijk maken. Hij moet dus zelf een « ndoki » zijn en krachtige toovermiddelen moeten hem ter beschikking

staan. Deze geheimen, zooals we hooger zagen, worden van den « k'azi » aan zijn opvolger overgeleverd ⁽¹⁾.

Verder zullen we zien dat de « k'azi » beschikt niet alleen over al de goederen van de groep, maar ook over den arbeid en over de personen zelve. Door zijn « kindoki » kan hij beschikken over hun leven.

En zoo is de vrees ook een waarborg voor zijn gezag in de eigen groep. Zou deze dan van zijn geheime machten gebruik maken tegen zijn eigen bloedverwanten? Alleszins. Zeker is 't dat allen hem daarvoor vreezen en dat die vrees hen weerhoudt van weerspanning en onwil. De inlanders zeggen dat de weerspanning door het familiehoofd « opgegeten wordt », d.i. ziek wordt en sterft, indien berispingen en straffen allerlei niet voldoende zijn om zijn onwil te breken. Gebeurt het dat de « k'azi » zelf ziek wordt kort na de opstandige daad, dan wordt de ongehoorzame aanzien als « ndoki » — oorzaak der ziekte, vijand van de familie, en hij wordt verplicht « k'asa » te nemen (de giftproef).

Nog eene belangrijke hoedanigheid. — Hij moet spaarzaam zijn, verstandig gebruik maken van de goederen. Geeft iemand blijken van kwistzucht dan kan hij de beheerder niet worden van geheel den rijkdom der familie.

Het gezag van het familiehoofd is dus gesteund én op den natuurlijke drang naar saamenhoorigheid én op betrouwen of vrees bij al de leden.

Zijn hoedanigheden, het getal en de invloed der leden, de gemeenschappelijke rijkdom, en voor een groot deel

(1) Dat « kindoki » moet een vreeselijke werkelijkheid zijn. Bijgeloof kan die algemeene vrees niet uitleggen. De « bandoki » moeten wellicht handig gebruik kunnen maken van allerlei giften, en dus effectief menschen van kant maken zonder er oogenschijnlijk tusschen gekomen te zijn, om aldus algemeen gevreesd te worden. Algemeen gelooven de Zwarten dat de *féticheurs* de macht hebben de « bandoki » te kennen en aan te duiden. Veel geld wordt hun daardoor betaald, en zij hebben een zeer grooten invloed op de bevolking.

ook het « kindoki » zijn de gronden van het ontzag bij de buitenstaanders.

Om nu meer in bijzonderheden den rol van den « moederlijken oom » en zijn rechten en plichten te beschrijven zullen we handelen over de verscheidene toestanden en verhoudingen in het leven der inlandsche maatschappij.

Verplichtingen tegenover de voorouders.

Van een eeredienst voor de voorouders, zooals die in andere streken bestaat (in Mayombe zou men beter zeggen van de afgestorvene familiehoofden), schijnt er geen sprake te zijn. Het kan echter gebeuren dat de eene of de andere vóór zijn dood een gebod of verbod geeft, waarvan het voorwerp blijvend is -- b.v. het verbod aan al de leden van den groep te huwen met een lid van een andere bepaalde groep. De « k'azi » is verplicht dit testament uit te voeren. Voor de rest heeft hij als familiehoofd niets te maken met zijn voorgangers, ten ware een féticheur, die vermeend wordt rechtstreeksche betrekkingen te hebben met de schimmen, hem een wil van een overledene zou bekend maken.

Als familiehoofd heeft hij ook geen verplichtingen tegenover den eenen of den anderen fétiche. Al wat hij doet wordt hem bekend gemaakt door de féticheurs.

Betrekkingen met streek- en dorpshoofden.

In de dorpen waarin meerdere « bivumu » samen wonen is de « k'azi » *ipso facto* lid van den raad van het hoofd. Buiten de gemeenschappelijke belangen van het dorp, hoeft hij daar de belangen van zijn eigen groep voor te staan, zorgen dat aan zijn verwanten recht geschiede, beletten dat de lasten (gemeenschappelijke werken, wegen onderhouden, leveren van arbeiders en soldaten, leveren

van levensmiddelen aan de Staatsposten, enz.) niet te eenzijdig op zijn groep gelegd worden.

Voor het overige blijft hij heer en meester in zijn groep. Noch het dorpshoofd, noch het streekhoofd heeft in die eigen zaken iets te zien. Hij regelt ze geheel en al volgens eigen goeddunken.

Bij uitzonderlijke gevallen kunnen zij tusschenkomen wanneer de rust of het welzijn van het dorp of de streek bedreigd worden. B.v., zij zullen zelf de beschuldiging van « kindoki » uiten — de giftproef dien nemen — maatregelen nemen tegen een al te bar en openlijk zedenbederf, ook nog beletten dat te veel jongens van een groep huwen en zich metterwoon vestigen op hun vaders dorp, daar zoo iets de bevolking van hun eigen dorp of streek gevoelig vermindert.

RECHTEN EN PLICHTEN IN DEN EIGEN « SCHOOT ».

I. — In het algemeen.

De macht en het aanzien der familie ten overstaan der andere groepen hangt grootendeels af van de innerlijke saamenhoorigheid van den groep. De « k'azi » moet daarvoor zorgen en dus de oorzaken van twist en oneenigheid weten weg te nemen, of de onwillige leden door overtuiging of door gezagsredenen tot inschikkelijkheid te brengen. Dat kan gebeuren b.v. ter gelegenheid van de keuze der plaats van de woonhutten, van de plaats der velden; bij de verdeling der lasten, enz. Elk lid, om wille van zijn bloedgemeenschap, heeft recht op het gebruik van de gronden der familie, en van het vruchtgebruik der gemeenschappelijke boomen. Niemand kan hem beletten zijn deel van de nalatenschap zijner voorouders te gebruiken; maar het moet redelijk zijn, en daar moet de « k'azi » voor zorgen.

Als algemeen erkend vertegenwoordiger van den

« schoot » moet hij zelf optreden in al de palabers waarin het een of het ander lid betrokken wordt buiten de familie, 't zij hij onschuldig gedagvaard wordt, 't zij hij een misdaad bedreven heeft : als daar zijn : diefstal, misbruik van 'n andermans vrouw, hekserij, schade toegericht aan vruchten of dieren, enz.

Aan hem behoort de verdediging : in het eerste geval, om de onschuld te bewijzen, in 't ander om de straf binnen de grenzen der redelijkheid te houden, en om te beletten dat zijn « leze » niet uitgebuit worde door de beschuldigers en de rechters. Hij doet het met des te meer toewijding, daar hier niet alleen het belang van den schuldige op 't spel staat, maar het belang van heel de groep. Deze moet inderdaad de gebroken potten betalen.

Blijkt een « leze » een onverbeterlijke deugniet te zijn, die door zijn misdrijven aan de familie overmatige uitgaven veroorzaakt, dan laten én de familie én de « k'azi » hem aan zijn eigen lot over. Deze moet dan zelf maar zorgen dat hij de kosten van zijn fratsen betaalt. Eertijds liep dit gewoonlijk uit op slavernij. De Zwarten vonden er niets beters op dan den deugniet zelven te gebruiken als betaalmiddel, en dan kon hij gaan dienen bij zijn schuldeischers. Daardoor vervielen ook al zijn rechten in den eigen « schoot ». Was deze levering maar bedoeld als een tijdelijke oplossing, totdat de familie de noodige som zou kunnen betalen, dan bleef hij in 't bezit der schuldeischers, als pand (« tsimbi » of « t'ela » : borg, pand).

Buiten deze gevallen had de « k'azi » ook nog het recht een lid van de groep als slaaf of pand over te leveren aan een andere familie om gelijk welke schuld te betalen of te waarborgen, — ook wanneer het overgeleverde lid met die schuld niets te maken had. Het persoonlijk recht moet hier onderdoen voor het algemeen belang. Om deze reden waren er in Mayombe, en zijn er nu ook nog, vele slaven.

Om aan zijn verplichtingen in deze strafzaken te kunnen voldoen, en ook om den bruidschat te kunnen betalen

voor de vrouwen der mannelijke « bilezi », waarover wij verder zullen handelen, moest de « k'azi » kunnen beschikken over de noodige roerende goederen. Deze worden ook feitelijk, in zekere mate, aanzien als gemeen goed. Eertijds, en nu ook nog wel, bijzonder in 't binnenland, gaven alle leden, ook de gehuwden, hun geld, hun stoffen af aan het familiehoofd. Deze moet erover beschikken in 't belang der familie. Daar, waar om een bepaalde reden, bijzonder indien de « k'azi » blijken geeft van te verregaande verkwisting, ofwel om wille van het groot verschil van inkomen tusschen de leden, de gezinshoofden (vaders) of zelfs ongehuwden hun eigen beurs houden, moeten zij toch nog een deel afgeven aan den « k'azi » wanneer hij een schuld moet vereffenen. Aan de gemeenschappelijke kas komt ook ten goede de bruidsschat welke betaald wordt bij het huwelijk der meisjes van de groep, de opbrengst van den arbeid der « bilezi », — in Mayombe b.v. de opbrengst van den oogst der palmnoten, de opbrengst van het speciale bedrijf van de meisjes, door den « k'azi » verplicht zich als publieke vrouwen aan te stellen. Dit laatste toont hoezeer de « k'azi » ook over personen kan beschikken. Vroeger gebeurde zulks meestal alleen voor de vrouwen die om hunnen slechten aard in geen geregeld huwelijk konden leven en te veel palabers verwekten, doch nu zoeken vele « k'azi » daarin een bron van inkomsten.

Ieder lid heeft het recht in den nood hulp te vragen en te krijgen uit deze kas. De « k'azi » is er de beheerder van; en moest het blijken dat hij al te zeer zichzelf bevoordeelt, dan zou hij den haat van heel de familie op zich laden. En zou de bezorgdheid voor het goed van het gemeenebest niet volstaan om den « k'azi » binnen de grenzen der verdeelende rechtvaardigheid te houden, dan zal de vrees voor weerwraak dit wel bewerken. Wraak door vergiftiging is heelemaal niet uitgesloten, en daarbij blijft er nog altijd de schrik voor de « bandoki ». Dezelfde

vrees doet de leden hun eigen bezittingen ter beschikking van het gemeenebest stellen.

De talrijke tusschenkomsten der *féticheurs* ten voordeele der leden van de groep, of van hunne vrouwen en kinderen worden ook bekostigd uit de gemeenschappelijke kas.

Wanneer na de betaling der schulden de kas nog goed voorzien is, dan zal de « *k'azi* » bij gelegenheid de kosten betalen van 'n flinke drink-, eet- en danspartij.

II. — In het bijzonder, tegenover de « *bilezi* ».

« *Bilezi* », zoo heeten al de leden van den « *schoot* » in hunne afhankelijkheid van den « *k'azi* ».

Hier moet vooropgezet worden dat al de leden als een kapitaal, een onvervreemdbaar bezit zijn van de groep. De « *moederlijke oom* » is er de bezitter van en de beheerder. De vruchten van hun arbeid kunnen echter ten goede komen aan andere groepen. Van die twee principes zullen wij verder de toepassing nagaan. We zullen daarom de verschillende toestanden nagaan waarin het leven van een inlander zich ontwikkelt.

Bij de geboorte. — Daar al de vrouwen van den « *schoot* » uitgehuwd zijn in een niet-verwante groep, worden al de leden geboren buiten het dorp en de streek der familie, alhoewel zij er het bezit van zijn.

De « *k'azi* » heeft bij de geboorte al niet veel meer te doen dan zich te verheugen over de blijde gebeurtenis : de familie is een lid rijker ! Hij kan echter geen bijkomstige betaling eischen van den vader, zooals het wel gebeurt in vaderrechtelijke groepen. Hij moet ook geen geschenk geven aan den vader. Edoch, daar er in de familie van den vader altijd eene vijandige « *ndoki* » kan verblijven die het kind zou trachten « op te eten » (doen sterven) en aldus aan de familie kwaad doen door haar een lid te ontnemen, zal de « *k'azi* » aan de moeder een goed beestje,

gewoonlijk een zwijntje geven, opdat de « ndoki » het beestje zou opeten, en het kind in leven zou laten.

De vader en zijn familie moeten voor alles zorgen, b.v. zoo de tusschenkomst van een féticheur vereischt wordt of indien men beslist de moeder naar een materniteit te leiden, het kind te laten meesteren door een blanken dokter, enz.

Rechten en plichten tegenover de jongere leden zoolang zij bij moeder blijven op vaders dorp. — Dit moet vooropgezet worden : de vrouw moet altijd bij haren man blijven en in den algemeenen regel verblijven de kinderen bij de moeder, 't zij deze heel haar leven doorbrengt op het dorp van haren man, 't zij ze bij een nieuw huwelijk elders gaat wonen. Zij blijven daar meestal tot zij huwen.

Op dezen regel zijn uitzonderingen. Vooreerst voor de twee of drie neefjes welke de « k'azi » uitkiest met toestemming van den vader om ze te vormen voor zijn opvoeding. Dan voor de weezen van vader en moeder. De jongens gaan naar het dorp van hunnen « k'azi », de meisjes meestal naar een moederlijke tante. Als regel mag gelden dat de kinderen bij vader blijven en voor hem werken zoolang de bruidsprijs hunner moeder niet terugbetaald is. Moest de « k'azi » de kinderen opeischen en tegen den wil van den vader bij zich nemen, dan zou dat een teeken zijn dat hij de echtscheiding wil.

Terwijl de kinderen bij moeder verblijven heeft de « k'azi » er niets mede te stellen, noch voor de opvoeding, noch voor de voeding. Daar zorgt de vader voor onder de hoede van zijn eigen « k'azi ». De voogd der moeder en kinderen zal dán alleen tusschenkomen wanneer de vrouw haren man beschuldigt van het wichtje naar het leven te staan (wat heel zelden gebeurt) want zoo iets is klaarblijkelijk nadeelig voor de familie. Gewoonlijk komt er dan echtscheiding met terugbetaling van den bruidsschat. Om dezelfde reden zal hij tusschenkomen en een

palaber verwekken, wanneer het tweede kind geboren wordt voordat het eerste gespeend is (voor drie jaren), want naar de meening der Zwarten zal het tweede de oorzaak worden van den dood van het eerste.

Bij het overlijden van een kind zorgen de vader en de « k'azi » voor de begrafenis en deelen de onkosten.

Wat we hier zegden geldt ook voor het overlijden van gelijk welken zwarten vrijling, 't zij hij verblijft in de vaderlijke familie, 't zij in de moederlijke familie, en hoe oud hij ook moge wezen. Het lijk mag niet begraven worden voordat de hoofden van beide families of hunne afgevaardigden tegenwoordig zijn. Het komt aan den « k'azi » der familie waar het overlijden overkwam toe de anderen te verwittigen. Samen zoeken zij naar de oorzaak van den dood. Gebeurt het ooit dat iemand zou begraven worden in afwezigheid van een der twee families, dan ontstaan daaruit groote gedingen, die uitloopen op groote boeten, zelfs op uitbetaling van slaven. Dit alles natuurlijk om moord te voorkomen.

Blijkt bij het onderzoek dat het kind « opgegeten » werd door een « ndoki », lid van vaders familie... palaber! dat veelal eindigt met echtscheiding. Blijkt het integendeel dat de « ndoki » langs den kant van den « k'azi » zit dan zal de moeder, te zaam met den vader het geding ahangig maken tegen haren eigen « k'azi ».

Zoolang de vader leeft (en de echtgenoot blijft der moeder) komt de arbeid der kinderen en de vruchten ervan van rechtswege aan den vader toe. Moest een minderjarig kind naar zijneu « k'azi » vluchten, dan zal de vader het terugischen. Zoo is het voor de kinderen van al de vrouwen van een veelwijver, ook voor de kinderen van de vrouw, met dewelke hij in onmin leeft. Allen werken zij met hem en storten hun winsten en gansch hun bezit in vaders beurs, zelfs wanneer zij getrouwd zijn en met hunne vrouw op vaders dorp verblijven. Alleen wanneer de vader kwistzuchtig is, zullen zij eigen beurs houden.

Wanneer dan de « k'azi » zijn « bilezi » komt bezoeken dan zal de vader hem op de hoogte brengen van het werk der kinderen en hem bij zijn vertrek vereeren met allerlei geschenken (sindika), dit, uiterlijk, om den bezitter der kinderen waardig te eeren, feitelijk echter uit vrees dat de « k'azi » anders zou schaden met zijn « kindoki ».

De vader treedt ook op als beschermer en verdediger zijner kinderen in gebeurlijke palabers, en betaalt ook de boeten. Dit zoolang zij bij hem verblijven en hunne winsten aan hem afgeven. Wanneer echter een kind onverbeterlijk is, dan beroept de vader zich op de verantwoordelijkheid der moederlijke familie; hij verzendt den onverbeterlijke naar zijnen « k'azi » die er dan over beschikt zooals hooger beschreven werd.

Kortom, zoolang de kinderen bij vader verblijven heeft de « k'azi » er niet veel voor te doen. Vader en moeder zorgen voor de opvoeding, beslissen er over of de kinderen naar de school zouden gaan, naar de missie, enz., enz. brengen ze op in afkeer van overspel, diefstal, luiheid en kwistzucht. Zij ook zorgen voor de naaste voorbereiding der huwbare meisjes, voor het huwelijk, plaatsen haar op gewenschten tijd in de bruidshut (Nzo k'umbi).

Alleen wanneer de kinderen om de eene of de andere reden bij den oom verblijven, zorgt deze voor alles. Voor het overige komt hij tusschen wanneer het belang van zijn « schoot » in het gedrang komt.

ROL VAN DE « K'AZI » BIJ HET HUWELIJK ZIJNER « BILEZI ».

I. — Bij het huwelijk van een jongen.

De regel is dat de « k'azi » een vrouw verschaft aan zijne « bilezi », zoo gauw zij voor een gezin kunnen zorgen. Zulke jongens zonder vrouw of zonder verloofde rond zich zien bij zijn stervensuur, zou voor hem oorzaak zijn

van groote droefheid, want dit zou een vlek zijn op zijn nagedachtenis, daar hij zou aanzien blijven als 'n armen stakkerd die zelfs zijn « bilezi » geen vrouw kon betalen. Ook om zeker te zijn voor allen op tijd gezorgd te hebben was het de gewoonte, hun een bruid te bespreken en te betalen van af hun kinderjaren.

't Gebeurde ook nogal dat de « k'azi » zijn eigen dochters (bizonder wanneer hare moeders slavinnen waren) aan hunne « bilezi » te huwen gaf en hen ertoe verplichtte haar te huwen. Dit was een dubbel voordeel voor de familie : er behoefde geen bruidsschat betaald en het dorp behield zijn bewoners.

Deze twee manieren van vrouwen te verschaffen verdwijnen thans meer en meer onder den invloed van de kristelijke leering. Meer en meer wordt in de keuze vrijheid gelaten aan de jongens zelve. De « k'azi » heeft altijd het recht te weigeren zoo de verkorene niet de vereischte hoedanigheden bezit. Hierin heeft de moeder natuurlijk ook haar woord te zeggen.

De voorafgaande regelingen worden heelemaal getroffen door den « k'azi ». De bizonderste daarvan is de bedinging van de som, welke voor elk meisje moet betaald worden aan hare familie. Hier komt het er op aan, door sluwheid en door welsprekendheid, de som zoo laag mogelijk te brengen zonder de toekomstige familie van zijn « leze » al te zeer te ontstemmen. Om dit laatste te voorkomen zal hij zelfs eene hooge som aanvaarden, er een gedeelte van betalen, en aan de nakomelingen de zorg laten ze heelemaal af te lossen. Wij hebben gezien dat die som genomen wordt uit het gemeenschappelijk bezit.

De feestelijkheden bij het huwelijk : eetmalen, danspartijen, de laatste huwelijksceremoniën, de geschenken aan de meisjes die de bruid opleidden, enz., dat alles valt onder de plichten van den « k'azi » van den jongen.

Hij zorgt ook voor de goede verstandhouding van de echtgenooten, vermaant zijn neef indien hij al te ruw en

te willekeurig, te veeleischend optreedt tegenover zijn vrouw, tracht alle oneenigheid bij te leggen. Kwestie natuurlijk van den vrede te bewaren in de familie, maar ook om palabers te voorkomen met de familie der vrouw.

Het familiehoofd heeft geen enkel recht op de vrouwen zijner « bilezi ». Misbruik zou een erg overspel-palaber (p'inga) voor gevolg hebben in den schoot der familie zelve en de « k'azi » zou een zware boete moeten betalen aan z'n eigen neef. Dit zou ook een zwaren knak geven aan zijn gezag. De « k'azi » heeft ook het recht niet de weduwe van zijn « leze » tot vrouw te nemen.

Ook de gehuwden blijven onderdanigheid en hulp verschuldigd aan het familiehoofd. Zij moeten al hun roerende goederen ofwel neerleggen in de woning van den « k'azi » of te zijner beschikking stellen wanneer het noodig is. Deze, die onderdanigheid en hulp weigeren, zijn op z'n minst ongewenscht en zouden in moeilijkheden ook niet moeten gaan aankloppen om hulp. Tegenwoordig verkiezen dezulken te gaan verblijven in de werkkampen der Blanken. Daarbij blijft nog altijd de vrees voor het « kindoki » van den « k'azi ».

Daar de schoot eenen bruidsprijs (welke meer den aard heeft van een huurprijs) betaald heeft voor de vrouwen der leden, worden deze aanzien als een tijdelijk bezit der familie en hebben zij ook verplichtingen, niet alleen tegenover haar echtgenooten, maar ook tegenover de andere leden der familie, in 't bijzonder tegenover het familiehoofd : eerbied, onderdanigheid in alles wat de zaken van het dorp betreft, hulp op zijne velden, hulp in 't voorbereiden der eetmalen wanneer de « k'azi » gasten ontvangt, enz., dit alles zijn zij hem bij gelegenheid verschuldigd. Hunne verplichtingen tegenover hun eigen « k'azi » zullen we verder beschrijven.

Bij het overlijden van den echtgenoot, blijft de vrouw toch in 't bezit van de aangetrouwde familie. Dezes

« k'azi » moet dan den toestand regelen van de weduwe. Dit echter volgens vaststaande regels :

Indien de weduwe verlangt terug te gaan naar haar eigen moederlijke familie, dan staat haar zulks vrij, mits haar « k'azi » den bruidsprijs terugbetaalt. Zoo ze echter in de familie van haar overleden man wil blijven, dan is het dezes « k'azi » die haar als vrouw zal geven aan een zijner « bilezi » ofwel zal toelaten zelve haar gading uit te kiezen. De kinderen gaan of blijven met hunne moeder zooals we zagen.

II. — Bij het huwelijk van een meisje.

Vroeger gold hier de volstreckte heerschappij van den « k'azi », bizonder in de hoofdmansfamiliën, minder in de groepen der gewone lui. De meisjes hadden niet te kiezen of konden hun voorkeur niet doen gelden; zij moesten den man aanvaarden, welken haar bezitters haar opdrongen. Meestal werden ze verpast van af hun prilste jaren; dikwijls zelfs werden zij dan reeds als pand gegeven, wat dan later gewoonlijk ook op een huwelijk uitdraaide, of beter gezegd, van pand werd zij een der vele bewoonsters van den harem van eenen veelwijver. De sukkels konden aan dit noodlot niet ontkomen zonder in slavernij te vervallen, en al hare rechten in den eigen « schoot » te verbeuren. Een meisje dat het aandurfde den opgedrongen man te weigeren, werd dan verplicht zelve haren man te kiezen, maar deze, in plaats van een gewonen bruidsschat, betaalde dan een hoogen prijs, welke voor goed in 't bezit kwam van den « k'azi » van het meisje. Zij zelve, evenals hare kinderen, behoorde voorgoed aan de familie van den man : 'n soort slavernij dus. Uit vrees voor zoo een huwelijk, berustten bijna alle meisjes in de beslissing van den « k'azi ». De eigenlijke moederlijke oomen hebben daarin natuurlijk ook hun woord te spreken.

In deze huwelijksbesprekingen is het welzijn van den

« schoot » het eenige doel. Met het welzijn van het meisje wordt zelden rekening gehouden. Ziehier enkele belangen welke de bezitters drijven naar een bepaalde keuze : verwantschap met invloedrijke familiën, het aanbod van een rijken bruidsprijs, een dringende schuld, uitwisseling tegen een meisje van de familie van den man.

Over het bedrag van den bruidsprijs wordt beslist in eenen geheimen familieraad, en het wordt aan de diplomatie van den « k'azi » overgelaten dit bedrag zoo dicht mogelijk te benaderen, indien hij het niet heelemaal kan loskrijgen. De heele som komt ten goede aan de gemeenschappelijke kas, zooals we zagen. Het deel der kosten van de huwelijksplechtigheden dat op de familie van het meisje valt, wordt ook door de familiekas gedragen. De « k'azi » doet de zaken zoo royaal mogelijk, opdat heel de streek er zou kunnen over boffen. Daardoor verhoogt het aanzien van de familie en... van haar hoofd.

Wij hebben hooger reeds gezien dat de « moederlijke oom » (k'azi) niet veel te zien heeft in het gezin zijner « bana ba k'azi ». Nochtans, om den bruidsprijs niet te moeten terugbetalen bij eene scheiding, doet hij alles om zijne nichten, enz. bij hunne echtgenooten te doen blijven. Hij vergeet echter niet dat hij het huwelijk bewerkt heeft, en zijn er gebeurlijk voor de familie nadeelige gevolgen, dan komt hij autoritatief tusschen. Aldus, wanneer het paar kinderloos blijft, door of zonder schuld van den man, zal hij de vrouw verplichten palabers te verwekken, en zelfs haren man te verlaten. Dit loopt dan uit op boeten, of zelfs op scheiding.

Bij herhaalde ruwe mishandelingen vanwege den man zal de « k'azi » der vrouw ook wel eens beleefd het familiehoofd van den man op het onhoudbare van zoo'n toestand wijzen, vooral wanneer de vrouw zelf den « k'azi » aansprakelijk maakt voor dien toestand, daar hij haar dien man heeft opgedragen.

Bij ontrouw der vrouw zal de man met zijnen « kazi »

den schuldige aanpakken om hem de gewone zware boete te doen betalen. De « k'azi » der vrouw zal den man een beestje ten geschenke geven om hem te paaien, verder houdt hij zich op de hoogte van het bedrag der boete, want dit wordt bij het overlijden der vrouw, afgetrokken van den terug te geven bruidsprijs.

Bij ontrouw van den man worden de belangen der familie van de vrouw niet geschaad. Haar oom komt er dan ook niet tusschen.

De Zwartten huwen onder het regiem van scheiding der goederen. De vrouwen bezitten en kunnen haar bezit vermeerderen onafhankelijk van den man. Eens aan de verplichtingen tegenover den echtgenoot voldaan, kan de vrouw voor zichzelf werken. Daarom kweekt ze klein vee, pluimgedierte, weeft matjes, maakt aarden potten en kruiken. De opbrengst daarvan hoort haar toe, en door haar, aan hare familie.

Van tijd tot tijd noodigt zij haren « k'azi » uit om er een gedeelte te komen van halen, en bij haar overlijden gaat al wat ze bezit naar de moederlijke familie, voor de gemeenschappelijke kas.

De twee families dragen de kosten van de begrafenis eener vrouw. Daarna heeft de « k'azi » weer de kwestie te regelen van den bruidsprijs, die veelal op de eene of de andere wijze moet teruggegeven worden. Dit gaat veelal gepaard met groote gedingen, daar de dood heel dikwijls toegeschreven wordt aan hekserijen van een lid van eene der twee families.

Bij eene echtscheiding neemt de vrouw ook heel haar bezit mee, en de « bak'azi » der twee families met hunnen raad staan weer tegenover elkaar om de kwestie van den betaalden bruidsprijs te regelen. Dit geeft altijd gelegenheid tot zware betwistingen. Er moet uitgemaakt worden wie schuld heeft aan de echtscheiding, en hoeveel er moet teruggegeven worden. Niet zelden worden zulke betwis-

tingen geregeld door de familiehoofden twee of drie generaties later.

De « moederlijke oom », de « k'azi » in Mayombe is dus het hoofd van een welbepaalden ondergroep in den clan. Al de leden ervan zijn bloedverwanten langs de moederlijke lijn. Hij bestuurt de groep, hij is zijn zaakwaarnemer, verdediger, beschermer tegenover de buitenstaanders. Hij beschikt over goederen, arbeid, lijf en leven der leden.

INVLOED DER KRISTENE BESCHAVING OP HET « AVUNCULAATSTELSEL ».

Hierboven werd het « avunculaat » beschreven zooals het vroeger was. Zooals andere instellingen der inlandsche maatschappij heeft ook dit stelsel veel ingeboet door het indringen der beschaving. Het zal zijn nut hebben dit even na te gaan.

De instelling zelve, de samenstelling nl. der groepen op grond van bloedgemeenschap in de moederlijke lijn, blijft vooralsnu bewaard, — de functie van « k'azi » ook. Die instelling beheerscht zoozeer de zeden en de gewoonten en daarbij is ze zoo innig verbonden aan het bezit van den grond door de ouderen nagelaten, dat er nog veel tijd zal moeten verlopen eer ze door de bevolking zal opgegeven worden; ten ware buitengewone omstandigheden, zooals, b.v. eene volledige industrialiseering der streek, de bevolking dooreen kwam werpen.

Nochtans, de langzame indringing der kristene gedachten, sommige maatregelen van het Belgisch Beheer, en de ontwikkeling van de stoffelijke beschaving ondermijnen de instelling, en nog meer rechtstreeks het gezag van den « k'azi ». Langzaam, weliswaar : want de kristelijke leerling en hare verplichtingen dringen niet ineens door tot het verantwoordelijkheidsgevoel van alle kristenen, en ook niet overal in gelijke mate.

De kristelijke leering kent alleen het gezin, bestaande uit vader, moeder en kinderen als gesloten familie, met eigen rechten, plichten en bezit, en waarvan de vader het verantwoordelijk hoofd is.

Dit begrip wordt verondersteld door het vierde gebod — en de leering over rechten en plichten van ouders en kinderen is erop gesteund. Het Europeesch Beheer kent ook alleen deze familie in de gevallen waar het tusschenkomt. Dit begrip staat heelemaal tegenover het traditioenele, waar de vader niet behoort tot de familiegroep der moeder en der kinderen en dezen niet behooren tot de groep van den vader; waar de vader ook niet eigenmachtig kan beschikken over de stoffelijke goederen, en in vele belangrijke zaken de tusschenkomst heeft te dulden van zijn « k'azi » en van den oom zijner vrouw.

Door het feit dat de vader het enig familiehoofd is in het kristelijk gezin, aan wien allen, vrouw en kinderen, onderdanigheid en hulp verschuldigd zijn, komt het gezag der « k'azi » ook in vele gevallen in 't gedrang.

Zoo b.v., komt een heidensch « k'azi » neefjes halen om bij zich te houden, de kristene vader moet er zich tegen verzetten. Hij moet zorgen voor de kristelijke opvoeding zijner kinderen en ze bijgevolg vrijwaren tegen den invloed van een heel heidensch midden.

Wil een « k'azi » bij ziekte of sterfgeval een féticheur doen tusschenkomen, vader, zoowel als moeder en kinderen moeten zich daartegen verzetten.

Wil een « k'azi » aan zijn neefje een meisje opdringen dat nauw met hem verwant is, ofwel aan zijn nicht een heidensch of slecht kristen man, dan moeten vader en moeder zich daartegen verzetten. De kristene ouders leiden hun kinderen meer en meer in deze keuze, waarin zij natuurlijk rekening houden met de billijke eischen van den « k'azi ».

Kortom, de kristene vaders en moeders moeten zich verzetten tegen gelijk welke tusschenkomst van den « k'azi »,

indien zij indruischt tegen de kristelijke leer. En dat kan nogal dikwijls gebeuren, ten nadeele natuurlijk van het gezag van het inlandsch familiehoofd.

En zoo is het niet alleen in de gezinnen, maar ook voor alle kristene inlanders. Het punt, waarop de kristene meisjes zich vooral onafhankelijk hebben gemaakt, is wel de keuze van den echtgenoot. Weinige zullen nog tegen hun goesting een man trouwen door den « k'azi » opgedrongen, en allen, zelfs meisjes die zich nog maar voorbereiden tot het H. Doopsel weigeren beslist nog te gaan wonen in den harem van een veelwijver aan wien ze wellicht reeds lang verkocht waren. Ook verdwijnt stilaan deze gewoonte de meisjes van af hunne kinderjaren voor een bepaalden man te bestemmen, gelijk ook de andere gewoonte, een meisje te bezorgen aan de jongens van af hunne jeugd. Zulke overeenkomsten met begin van betaling van den bruidsprijs moeten maar al te dikwijls verbroken worden om de beslistheid waarmede jongens en meisjes er zich tegen verzetten wanneer het oogenblik van het huwelijk gekomen is.

Wanneer de « k'azi » zelf een goed kristen is, vallen al die gelegenheden van tusschenkomst van zelf weg, en eerbiedigt hij de rechten der kristene ouders.

Hier volgt eene andere oorzaak van gezagsvermindering : de jongere, maar invloedrijke leden, houden meer en meer de opbrengst van hun arbeid in eigen kas; — daardoor is de « k'azi » zoo vrij niet meer in zijne beslissingen, daar hij bij elke gelegenheid bij hen moet gaan aankloppen. En hij moet ze altijd ontzien. 't Gebeurt ook al meer en meer dat de « bilezi » in plaats van bij het familiehoofd om hulp te vragen, bij hun rijkeren broer aankloppen en voorschotten krijgen. Deze wint aldus grooten invloed op de familiezaken ten nadeele van het familiehoofd.

De afschaffing van de slavernij heeft grootendeels het beschikkingsrecht van den « k'azi » over den persoon

zijner onderdanen fel doen inkrimpen, en ontnemt hem daarbij een sterk middel om onwilligen door den schrik tot onderdanigheid te dwingen. Thans kan de « k'azi » opstandigen vóór het streekhoofd brengen die het recht heeft voorbijgaande lijfstraffen toe te passen. Daarbij geeft de vermenigvuldiging van bestaansgelegenheden in de Blankenposten alle gemak om de groep van de eigen familie te ontvluchten. De Neger heeft zijn familie niet meer noodig om te kunnen bestaan, om zich te verdedigen en om zich een weg te slaan door het leven.

Wij hebben gezien hoe de vrees voor de toovermacht een groote rol speelt in heel het leven der inlanders, en hoe het gezag van de familiehoofden grootendeels op die vrees gesteund is. Gedurig wijzen de zendelingen op de ongegrondheid van die vrees en op het zondige van alle praktijken tegen de « bandoki ». Overal maken ze de bedriegerijen, waarmede de féticheurs het wange loof levendig houden, bekend. Daarbij treedt het Beheer streng op tegen de féticheurs die zoogezegde « bandoki » doen straffen.

Alhoewel dit alles de instinctmatige vrees bij de meeste niet heeft kunnen vernietigen is zij zeker genoeg verminderd om niet meer zoo algemeen en zoo onwankelbaar het ontzag voor de familiehoofden te vestigen.

Al die omstandigheden hebben de banden, welke de oude familiegroepen bijeenhielden, fel verzwakt en de inlandsche maatschappij zal zich stilaan op andere gronden inrichten. Het Beheer zorgt daarvoor b.v. in de buiten-gewoonte-rechtelijke groepen. Doch hier zoowel als in het binnenland heeft het gezin op stevige kristelijke gronden ingericht een groote rol te spelen.

In het binnenland heeft het kristelijk gezin zich nog niet heelemaal kunnen losmaken van de vroegere instellingen om wille van het gemeenschappelijk bezit van gronden en goederen. De vader kan inderdaad bij zijnen dood niets aan zijn kinderen laten, en het gebruik der vel-

den en ooftboomen hangt voor hen heelemaal af van de welwillendheid der vaderlijke verwanten. Recht op dat alles hebben zij alleen in de moederlijke groep. Voor dit, moeten de meesten vroeg of laat bij hunnen « k'azi » terecht komen; en allen, voor de regeling van den stoffelijken kant van het huwelijk. Zal ook hier de ontwikkeling der nieuwe omstandigheden noodzakelijkerwijze verandering brengen? Voorzeker, en wellicht binnen afzienbaren tijd.

Aldus voor den bruidsprijs. De missionarissen trachten volgende regeling ingang te doen vinden : de huurprijs is geen koop- of huurprijs meer, maar 'n vergoeding aan de moederlijke familie van de vrouw. Hij zal verminderd worden, maar voorgoed afgestaan. Geene teruggave meer bij het overlijden. Die regeling zou voorloopig weer het belang en het getal der tusschenkomsten van den « k'azi » verminderen.

Dan is er daar de verspreiding van het streven naar persoonlijk bezit, van roerende goederen waarover wij het reeds hadden.

Verscheidene oorzaken dragen daartoe bij. De gemeenschappelijke kas is alleen mogelijk in een gemeenschap waarvan de leden dezelfde eenvoudige noodwendigheden hebben, daaromtrent gelijkmatige bijdragen aanvoeren, en gelijkmatige hulp erlangen. Waar deze voorwaarden ontbreken is het zeker dat de menschen zich niet langer aan het gemeenschappelijk bezit zullen aanpassen.

Die voorwaarden, nu, waren verwezenlijkt in de primitieve collectiviteiten van 't Kongoleesch binnenland, waar geen gelegenheid bestond van groote winsten, en ook geen verscheidenheid van noodwendigheden. Het leven was er noodzakelijk, bij gebrek aan andere mogelijkheden, alleenevoudigst en allergelijkvormigst. Doch dat is nu aan 't veranderen in een snel tempo. Veel meer ontwikkelden winnen bij de Blanken sommen waarvan ze vroeger zelfs

niet droomden. De arbeiders in de planterijen en handelshuizen verdienen ook regelmatig een flinke som.

De drang naar beter bestaansvoorwaarden, met de mogelijkheid landbouwprodukten met goede winst aan den man te brengen, ontwikkelt ook meer en meer individuele arbeidsinitiatieven. Meer velden worden aangelegd, meer palmboomen geplant en onderhouden, meer bananen geplant enz., enz. Zulke initiatieven worden nog wel door de meeste inlanders met leede oogen aanzien, hun succes toegeschreven aan hekserijen; zij ontwikkelen zich niettegenstaande dat, en vermenigvuldigen zich.

En het gevolg daarvan? In vele familiegroepen waren er leden die geregeld veel meer aan het familiehoofd afgaven dan al de andere leden en er toch niet meer nut uitrokken. Dat kon niet blijven duren, dat ging tegen alle gezond verstand in, ook van de Zwarten. Voeg daar nu bij de tallooze verlokkingen welke voor die menschen uitgaan van de wondere, nuttige, aangename producten van de Europeesche nijverheid, en ge zult begrijpen dat zij liever hun geld zelf gebruiken naar vrije keuze, en dat zij langzamerhand nieuwe noodwendigheden hebben geschapen voor zichzelf, voor vrouw en kinderen. Ook beginnen de menschen stilaan hun eigen goederen te bewaren en voor zich te gebruiken onafhankelijk van het familiehoofd.

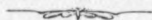
Het collectiviteitsbezit der roerende goederen verdwijnt dus meer en meer. Deze weg leidt naar het individueel grondbezit. Ondernemende inlanders die op eigen hand palmerijen hadden aangelegd vroegen aan steller dezer studievoetstappen te doen bij den Gewest-Beheerder om te bekomen dat hij hun planterijen, zooals zij zegden, op het kadaster zou schrijven, met andere woorden, hun persoonlijk eigendomsrecht op die gronden officieel zou erkennen.

Nu, zoover zijn we nog niet, maar 't zal wel komen, al zal het niet van een leien dakje loopen. Gelooven dat men

in Mayombe het inlandsch landbouwersbedrijf kan inrichten naar de richtlijnen van Zijne Majesteit den Koning, met het regiem van gemeenschappelijk bezit der gronden is een vergissing. Men vergeet daarbij rekening te houden met de mentaliteit der min ontwikkelde inlanders. En deze is onverdraagzaamheid, afgunst en boycot van allen, zelfs van eigen familieleden die iets beters willen, en zich verheffen uit den eeuwenouden sleur van het leven op de dorpen.

INHOUDSTAFEL

	Bladz.
<i>De rol van den moederlijken oom in de inlandsche familie in Kongo.</i>	3
Zijn rechten en zijn plichten	3
<i>Schema tot toelichting der beschrijving van de inlandsche familie...</i>	4
De clan	5
De schoot, het rijk van den moederlijken oom	6
Rol van den moederlijken oom in het algemeen	10
Wie is de « moederlijke oom »?	10
Zijn gezag	12
Zijn plichten tegenover de voorouders	15
Betrekkingen met de hoofden	15
<i>Rechten en plichten in den eigen « school »</i>	16
I. — In het algemeen	16
II. — In het bijzonder tegenover zijne « bilezi »	19
Bij de geboorte	19
Tijdens hun verblijf bij moeder... ..	20
<i>Rol van de « k'azi » bij het huwelijk zijner « bilezi »</i>	22
I. — Bij en na het huwelijk van een jongen	22
II. — Bij en na het huwelijk van een meisje... ..	25
<i>Invloed der beschaving op het « avunculaat »</i>	28

LISTE DES MÉMOIRES PUBLIÉS

COLLECTION IN-8°

SECTION DES SCIENCES MORALES ET POLITIQUES

Tome I.

- PAGÈS, R. P. *Au Ruanda, sur les bords du lac Kivu (Congo belge). Un royaume hamite au centre de l'Afrique* (703 pages, 29 planches, 1 carte, 1933) . . . fr. 125 »

Tome III.

1. PLANCQUAERT, R. P. M., *Les Jaga et les Bayaka du Kwango* (184 pages, 18 planches, 1 carte, 1932) . . . fr. 45 »
 2. LOUWERS, O., *Le problème financier et le problème économique au Congo Belge en 1932* (69 pages, 1933) . . . 12 »
 3. MOTTOULLE, le Dr L., *Contribution à l'étude du déterminisme fonctionnel de l'industrie dans l'éducation de l'indigène congolais* (48 pages, 16 planches, 1934) . . . 30 »

Tome IV.

- MERTENS, R. P. J., *Les Ba dzing de la Kamtsha (1re partie : Ethnographie)* (381 pages, 3 cartes, 42 figures, 10 planches, 1935) . . . 60 »

Tome V.

- 2 VAN REETH, E. P., *De Rol van den moederlijken oom in de inlandsche familie* (Verhandeling bekroond in den jaarlijkschen Wedstrijd voor 1935) (35 bl., 1935) . . . 5 »

SECTION DES SCIENCES NATURELLES ET MÉDICALES

Tome I.

1. ROBYNS, W., *La colonisation végétale des laves récentes du volcan Rumoka (laves de Kateruzi)* (33 pages, 10 planches, 1 carte, 1932) . . . fr. 15 »
 2. DUBOIS, le Dr A., *La lèpre dans la région de Wamba-Pawa (Uele-Nepoko)* (87 pages, 1932) . . . 13 »
 3. LEPLAE, E., *La crise agricole coloniale et les phases du développement de l'agriculture dans le Congo central* (31 pages, 1932) . . . 5 »
 4. DE WILDEMAN, E., *Le port suffrutescant de certains végétaux tropicaux dépend de facteurs de l'ambiance!* (51 pages, 2 planches, 1933) . . . 10 »
 5. ADRIAENS, L., CASTAGNE, E. et VLASSOV, S., *Contribution à l'étude histologique et chimique du Sterculia Bequaerti De Wild.* (112 pages, 2 planches, 28 fig., 1933) . . . 24 »
 6. VAN NITSEN, le Dr R., *L'hygiène des travailleurs noirs dans les camps industriels du Haut-Katanga* (248 pages, 4 planches, carte et diagrammes, 1933) . . . 45 »
 7. STEYAERT, R. et VRYDAGH, J., *Etude sur une maladie grave du colonnier provoquée par les piqûres d'Helopeltis* (55 pages, 32 figures, 1933) . . . 20 »
 8. DELEVOY, G., *Contribution à l'étude de la végétation forestière de la vallée de la Lukuga (Katanga septentrional)* (124 pages, 5 planches, 2 diagr., 1 carte, 1933) . . . 40 »

Tome II.

1. HAUMAN, L., *Les Lobelia géants des montagnes du Congo belge* (52 pages, 6 figures, 7 planches, 1934) . . . 15 »
 2. DE WILDEMAN, E., *Remarques à propos de la forêt équatoriale congolaise* (120 p., 3 cartes hors texte, 1934) . . . 26 »
 3. HENRY, G., *Etude géologique et recherches minières dans la contrée située entre Ponthierville et le lac Kivu* (51 pages, 6 figures, 3 planches, 1934) . . . 16 »
 4. DE WILDEMAN, E., *Documents pour l'étude de l'alimentation végétale de l'indigène du Congo belge* (264 pages, 1934) . . . 35 »
 5. POLINARD, E., *Constitution géologique de l'Entre-Lulua-Bushimaie, du 7° au 8° parallèle* (74 pages, 6 planches, 2 cartes, 1934) . . . 22 »

Tome III.

1. LEBRUN, J., *Les espèces congolaises du genre Ficus L.* (79 pages, 4 figures, 1934) . . . 12 »
 2. SCHWEIZ, le Dr J., *Contribution à l'étude endémiologique de la malaria dans la forêt et dans la savane du Congo oriental* (45 pages, 1 carte, 1934) . . . 8 »
 3. DE WILDEMAN, E., TROLLI, GREGOIRE et OROLOVIICH, *A propos de médicaments indigènes congolais* (127 pages, 1935) . . . 17 »
 4. DELEVOY, G. et ROBERT, M., *Le milieu physique du Centre africain méridional et la phylogéographie* (104 pages, 2 cartes, 1935) . . . 16 »

Tome IV.

1. JADIN, le Dr J., *Les groupes sanguins des Pygmées* (Mémoire couronné au Concours annuel de 1935) (26 pages, 1935) . . . 5 »
 2. JULIEN, Dr P., *Bloedgroeponderzoek der Efé-pygmeeën en der omwonende Negerstammen* (Verhandeling welke in den jaarlijkschen Wedstrijd voor 1935 eene eervolle vermelding verwierf) (32 bl., 1935) . . . 6 »

SECTION DES SCIENCES TECHNIQUES

Tome I.

1. FONTAINAS, P., *La force motrice pour les petites entreprises coloniales* (188 p., 1935) . . . 19 »
 2. HELLINCKX, L., *Etudes sur le Copal-Congo* (Mémoire couronné au Concours annuel de 1935) (64 pages, 7 figures, 1935) . . . 11 »

SECTION DES SCIENCES NATURELLES ET MÉDICALES

Tome I.

1. ROBYNS, W., <i>Les espèces congolaises du genre Digitaria Hall</i> (52 p., 6 pl., 1931). fr.	20 »
2. VANDERYST, R. P. HYAC., <i>Les roches oolithiques du système schisto-calcaireux dans le Congo occidental</i> (70 pages, 10 figures, 1932)	20 »
3. VANDERYST, R. P. HYAC., <i>Introduction à la phytogéographie agrostologique de la province Congo-Kasai. (Les formations et associations)</i> (154 pages, 1932)	32 »
4. SCAËTTA, H., <i>Les famines périodiques dans le Ruanda. — Contribution à l'étude des aspects biologiques du phénomène</i> (42 pages, 1 carte, 12 diagrammes, 10 planches, 1932).	26 »
5. FONTAINAS, P. et ANSOTTE, M., <i>Perspectives minières de la région comprise entre le Nil, le lac Victoria et la frontière orientale du Congo belge</i> (27 p., 2 cartes, 1932).	10 »
6. ROBYNS, W., <i>Les espèces congolaises du genre Panicum L.</i> (80 pages, 5 planches, 1932)	25 »
7. VANDERYST, R. P. HYAC., <i>Introduction générale à l'étude agronomique du Haut-Kasai. Les domaines, districts, régions et sous-régions géo-agronomiques du Vicariat apostolique du Haut-Kasai</i> (82 pages, 12 figures, 1933)	25 »

Tome II.

1. THOREAU, J. et DU TRIEU DE TERDONCK, R., <i>Le gîte d'uranium de Shinkolobwe-Kasolo (Katanga)</i> (70 pages, 17 planches, 1933)	50 »
2. SCAËTTA, H., <i>Les précipitations dans le bassin du Kivu et dans les zones limitrophes du fossé tectonique (Afrique centrale équatoriale). — Communication préliminaire</i> (108 pages, 28 figures, cartes, plans et croquis, 16 diagrammes, 10 planches, 1933)	60 »
3. VANDERYST, R. P. HYAC., <i>L'élevage extensif du gros bétail par les Bampombos et Baholos du Congo portugais</i> (50 pages, 5 figures, 1933)	14 »
4. POLINARD, E., <i>Le socle ancien inférieure à la série schisto-calcaire du Bas-Congo. Son étude le long du chemin de fer de Matadi à Léopoldville</i> (116 pages, 7 figures, 8 planches, 1 carte, 1934).	40 »

Tome III.

SCAËTTA, H., <i>Le climat écologique de la dorsale Congo-Nil</i> (335 pages, 61 diagrammes, 20 planches, 1 carte, 1934)	100 »

Tome IV.

1. POLINARD, E., <i>La géographie physique de la région du Lubilash, de la Bushimate et de la Lubi vers le 6° parallèle Sud</i> (38 pages, 9 figures, 4 planches, 2 cartes, 1935)	25 »
2. POLINARD, E., <i>Contribution à l'étude des roches éruptives et des schistes cristallins de la région de Bondo</i> (42 pages, 1 carte, 2 planches, 1935).	15 »
3. POLINARD, E., <i>Constitution géologique et pétrographique des bassins de la Kotto et du M'Bari, dans la région de Bria-Yalinga (Oubangui-Chari)</i> (160 pages, 21 figures, 3 cartes, 13 planches, 1935).	60 »

SECTION DES SCIENCES TECHNIQUES

Tome I.

1. MAURY, J., <i>Triangulation du Katanga</i> (140 pages, fig., 1930)	fr. 25 »
2. ANTHOINE, R., <i>Traitement des minerais aurifères d'origine filonienne aux mines d'or de Kilo-Moto</i> (163 pages, 63 croquis, 12 planches, 1933)	50 »
3. MAURY, J., <i>Triangulation du Congo oriental</i> (177 pages, 4 fig., 3 planches, 1934).	50 »

Sous presse.

- LAMAN, K.-E., *Dictionnaire kikongo-français* (in-8°).
- LEPLAE, E., *Les plantations de café au Congo belge. — Leur histoire (1881-1935). — Leur importance actuelle* (in-8°).
- BITREMIEUX, R. P. L., *La Société secrète des Bakhimba au Mayombe* (in-8°).
- ANTHOINE, R., *L'amalgamation des minerais à or libre à basse teneur de la mine du mont Tsi* (in-4°).